

IJSJES op een KERKHOF

Eerder verschenen

Migrant in het vaderland

Van Nederlands-Indië via het Jappenkamp naar Holland

2015

Vingerafdrukken van een ZZP'er

Een onderzoek naar de gevolgen van een jeugd in Japanse concentratiekampen

2017

BERICHTEN van een DWAALster uit INDIE

2021

Oorlogsnormaal

Oorlog ontnemt je je paspoort om te bestaan

2023

IJSJES op een KERKHOF

Ineke van Geest

2026
Uitgeverij Blooming
Zoelen

Copyright © 2026 Ineke van Geest

Omslagontwerp Erik Kanters
Omslagillustratie Maud Rompa
Vormgeving binnenwerk Walter Kleffens

ISBN 978-90-832211-4-4
NUR 320

uitgeverijbloomington.nl

INHOUDSOPGAVE

VOORAF	9
DEEL 1 HET VERDRIET OM SUMATRA	13
1 Zoeken leidt tot ontdekken	15
2 De brug over... van 'Heim' naar 'Wee'	117
DEEL 2 ZWERVENDE SCHERVEN VANGEN	119
3 De Wereld	121
4 De individuen	124
5 Het Gezin	137
6 Heimwee-gezin	143
7 Vluchteling, migrant, balling	147
8 Samenwonen, hoe doe je dat?	151
9 Heimwee goreng	156
BALANS 1	161
10 De dichte deur	163
11 Achterstevoren leven	170
BALANS 2	173
12 Het einde van een huwelijk	175
13 Het knarst	179
BALANS 3	184
14 Het schuurt dieper	187
BALANS 4	195
15 De zwerfkei	197
BALANS 5	206
16 Ten slotte	210
17 Belanda	215
18 In Memoriam	217
DANK	220

VOORAF

De aanvankelijke titel van het boek 'Van HEIM naar WEE' heeft betrekking op de zelfstandige betekenis van de onderdelen van 'heimwee'.

'Heim' staat voor geboortegrond, huis, woonplaats. 'Wee' staat voor pijn. Samengevoegd komen we uit op 'Heimwee' dat verlangen naar je geboortegrond of thuis betekent.

De huidige titel 'IJSJES op een KERKHOF' duidt op de kindertijd en de afbraak daarvan. Het verdriet om Sumatra, mijn geboorte-eiland, dat dan ontstaat, is in mijn DNA opgeslagen.

Ik heb Bali uitgekozen als mijn schrijfplek, omdat dit eiland een sfeer heeft die voor mij het meest lijkt op die van vroeger: tolerant en gastvrij.

Dit boek bestaat uit twee delen. Het eerste beschrijft het begin van mijn leven, dat ik mijn paradijselijke start in een tropisch gebied noem. De ijsjes of wat daarop lijkt, smaken heerlijk. Vol verrukking geniet ik van de druipende zoetheid, die mijn kleding niet onberoerd laat. Ik wist toen niet dat ik die op het kerkhof zit op te likken. Van mijn geboorte tot mijn vijfde jaar, het moment dat ik in 1942 door de Jappen gevangen genomen word, beleef ik een warme en ontdekkende tijd. De tijd van kinderijsjes en het genot van onbezorgdheid. Een veelbelovende start, die wreed gestopt wordt in een onvoorspelbare periode van oorlog en geweld.

De ervaringen van de vijf oorlogsjaren die daarop volgen, heb ik in *OORLOGSNORMAAL* uit de doeken gedaan.

Het tweede deel beschrijft de periode vanaf mijn tiende jaar tot heden. Na het paradijs beland ik in de hel van gevangenschap en onderdrukking met alle ontberingen die daarbij horen en die bijna het einde van mijn leven hebben betekend. De gevolgen van deze periode zullen de rest van mijn leven kleuren.

De titel 'Zwervende scherven vangen' duidt op mijn dwaaltocht door mijn land van ontwikkeling om te onderzoeken wat het begin

van mijn leven (van nul tot tien jaar) heeft teweeg gebracht voor het vervolg ervan.

Tussen de twee beschreven tijdvakken heb ik een gedachte van Sylvain Tesson gebruikt die beide met elkaar verbindt als 'een brug van Heim naar Wee'. De eerste vijf jaar hebben immers mijn Heim vorm gegeven. Hier is alles in rust en vrede begonnen.

Na de vernietiging van deze start begon het Wee. De zoektocht naar dat wat me ontstolen was, naar de plek waar ik me 'thuis' voelde, te midden van degenen met wie ik verbonden was. Met wie ik het paradijs had gedeeld.

De centrale vraag waarop ik een antwoord probeer te vinden, luidt: hoe hebben die tegenstelde periodes mijn leven vorm gegeven? Hoe hebben ze dit proces gevoed en beïnvloed? Kortom: wat hebben ze mij gebracht om van non-kind tot non-volwassene uit te groeien?

Wellicht blijk ik ook nog een pendelaar te zijn tussen heim en wee. Op geen moderne landkaart is mijn geboorteland te vinden: Nederlands-Indië. Hiermee vervliegt het fysieke Heim net als het fysieke Wee. Een fictieland dat wordt doorkruist door een wereldburger?

DEEL 1

HET VERDRIET OM SUMATRA

Kroniek van een erfenis

De weg naar mijn geboorteplaats

Opgedragen aan mijn leven in de tropen met zijn lichte en duistere kanten.

Aan alle vloerkleden in de wereld die herinneringen onder zich opnemen en conserveren.

Elders is een mooier woord dan vroeger.

Paul Morand

Lief kind in Mens

*Meisje, klein meisje
geef me je hand
dans met me
zweef met me
geef me terug
wat ik heb gemist*

*speel met me
lach met me
huil met me
om wat de tijd heeft gewist.*

Wouter Stips

Thuis is daar waar al je pogingen om te ontsnappen, ophouden.

Naquib Mahfouz

1 Zoeken leidt tot ontdekken

Mijn eerste boek kwam uit zonder dat de uitgever mij daarvan op de hoogte had gesteld. Ik liep argeloos de plaatselijke boekhandel binnen om te kijken wat er aan nieuwe uitgaven te vinden zou zijn. Ik kreeg de kans niet want een van de medewerksters kwam naar me toe, nam me bij de hand en liep naar de tafel waar ik mijn boek 'Migrant in het Vaderland' in een hoge stapel zag liggen. Ik sloeg van schrik mijn hand voor mijn mond. Hierop was ik niet voorbereid. Daar was ik, daar was mijn verhaal, in de publieke ruimte en iedereen kon het lezen. Niemand zou mij daarvoor om toestemming hoeven te vragen. Hoe moest ik dit verwerken? Tegengestelde gevoelens: ik wil toch dat mijn verhaal bekend wordt? Nou dan.

Drie andere boeken zijn inmiddels gepubliceerd. Een mens raakt aan alles gewend. Schrijven heb ik mijn hele leven gedaan. Nu ben ik zover dat ik dat wat ik op papier zet, ook het daglicht wil laten zien. Ik heb veel te vertellen en ik wil die verhalen niet voor me houden. Waarom? Ieder leven heeft een berg aan gebeurtenissen in zich. Die zou afgepeld en verhaald moeten worden. Bijvoorbeeld om het kampvuur gezeten, in boekvorm naar buiten gebracht of waar dan ook verteld. Op die manier leer je de ander kennen en waarderen. Bij iedere nieuwe publicatie die uit mijn handen komt, sta ik even stil om me af te vragen: wat geef ik prijs in deze volgende ontrafeling van mijn leven?.

Ik ben naar Bali gekomen om het mij bekende tropische bestaan te beschrijven op basis van mijn ervaringen en herinneringen. Ik bevind me in de eindfase van mijn leven, misschien is dit de laatste mogelijkheid om deze ter plekke opnieuw te beleven. 88 jaar geleden ben ik in de binnenlanden van Sumatra geboren. Ik heb het gevoel dat ik deze expeditie nu moet ondernemen, omdat mijn geest nog prima werkt. Op mijn lijf zijn de sporen van mijn leeftijd makkelijker te traceren. Het beperkt me en dat aanvaarden is lastig. Ik wil nog zoveel... al was het maar iedere dag de zee in.

Sumatra is het Indonesische eiland waar ik de warmte van de baarmoeder verliet om in de warmte van de tropen te kunnen gedijen.

Ik kon me in alle vrijheid ontwikkelen, en ondanks de verplaatsingen vanwege het beroep van mijn vader bleef ik dat kleine meisje, dat op haar manier in dit paradijs haar leven begon vorm te geven. Al mijn zintuigen werden gevoed met de kleuren, geuren, smaken, geluiden, luchtigheid en ruimtelijkheid die de tropen me te bieden hadden. Niks versperde me de weg naar de volgende ontdekking. Ik was een gelukkig kind dat het dagelijkse bestaan onderzocht en in zich opzoog. Spelend, zingend, dansend, vragend en ondernemend. Er kwam een broertje. Ineens was ik niet meer het middelpunt. Ik heb niet het gevoel dat dat mijn geluk in de weg stond. Al jong ging ik mijn eigen gang. Ik wilde vooral weten. Was nieuwsgierig naar alles wat ik op mijn pad tegen kwam. Planten. Beesten. Mensen. Bezoek. Omgeving. Mijn moeder vertelde mij later dat ze genoot van mijn verbeelding en fantasie en zich tegelijk soms te kort voelde schieten, omdat ze niet op alles een antwoord had.

De eerste vijf jaar van mijn bestaan hebben gezorgd voor een com-posthoop waarop van alles kon bloeien en groeien. Die vruchtbare aarde bracht een kind tot stand dat zich als een kind van de tropen, levend in het omringende groen van de natuur, kon ontwikkelen. Dat betekende ook: opgroeien met een blik die zich onbelemmerd en onbekommerd kan richten op alles wat er zichtbaar is. De ranke slanke palmbomen, de veelkleurige bloemenweelde, de sappige vruchten met een bijzondere smaak, het ritme van het hitteleven. De strapatsen van de beo, de rondslingerde apen, de kakkerlakken en ander klein spul dat het dierenbestaan mij toonde.

Na vijf jaar hield dit leven bruusk op. Mijn ouders en hun twee kinderen werden gevangen genomen vanwege de inval van de Japanners in 1942. Daarmee verdween het gelukkige kleine meisje van het toneel. Vanaf dat moment werd Sumatra het eiland van de donkerte, van de duisternis. Natuurlijk, alles bleef bestaan. Alleen ik verdween en daarmee verdwenen ook de vijf jaar van groei en bloei. De periode werd onder het vloerkleed geduwd en daar moest het blijven. De volgende vijf jaar werden die van het tegendeel van het paradijs. Concentratiekampen, levensbedreigende omstandigheden, vernedering, verkrachting en dood vormden het dagelijks leven. Die hel heeft zo de overhand gekregen dat ik het paradijs als een sprookje

uitwiste. Dat had ik gedroomd. Leuk hoor, niet al te serieus te nemen. Bovendien werd ik niet wijzer van al die mythen en verzinsels die ik voor mezelf heb bedacht van de periode voor deze verschrikking.

Die houding heeft eigenlijk het vervolg van mijn leven bepaald, als ik aan Sumatra dacht. De hel, daar ging het om. Het andere was verlakkerij. Ik voelde me er ongemakkelijk bij. Alsof ik daarmee verraad aan Sumatra pleegde en aan het begin van mijn leven. Me richten op de hel was kennelijk makkelijker dan me bezig houden met het paradijs. Bovendien: deze wereld is toch alles behalve een paradijs? Ik heb dat wat jong moeten ontdekken. Verder niks nieuws onder de zon.

Als ik op Sumatra landde, begon ik te huilen, iedere keer weer. Ik meende vanwege het arriveren op mijn geboortegrond, nu vraag ik me dat af. Ik vermoed dat het meer was vanwege alles wat ik daar verloren had. Met name mijn gelukkige jonge jaren en dat Sumatra mij voor dat verlies niet gecompenseerd heeft. Het kreeg iets ongemakkelijks, het daar zijn. Dat ik juist op die plek een eerherstel voor dat verlies had kunnen krijgen, heb ik mij nooit gerealiseerd. Ik wilde er landen en wegvliegen.

Om mijn tachtigste verjaardag te vieren ben ik met mijn kinderen en kleindochter naar het eiland afgereisd. Hier was het begonnen en nu, tachtig jaar later, was het tijdstip gekomen om er afscheid van te nemen. Het ontroerde me om dat met mijn gezin te kunnen doen en het ging me makkelijk af. Ik verkeerde in de waan dat daarmee ook het verleden kon worden toegedekt.

Ik dacht dat het goed was om afscheid te nemen. Mijn geboorte-eiland werd me bij ieder bezoek trouwens ook vreemder door de zichtbare islamisering van de gemeenschap. Als ik zei dat ik in een straatje rondliep omdat ik daar in de Rumah Sakit (toen een koe-lieghospitaal) geboren ben, ontdooide men wat en werd ik alsnog welkom geheten. Van een open ontmoeting was geen sprake: er zat altijd vitrage tussen.

In de jaren die volgden, schoof het kleed steeds verder op en werd zelfs zo nu en dan opgetild. Langzaam maar zeker werd mij duidelijk dat ik nog een stuk Indië onder ogen moest zien. De vijf jaar die

ik zo zorgvuldig gewist had, dacht ik. Ik weet nu dat dat niet kan. Alles komt terug op momenten dat ik eraan toe ben, dat ik tot me kan laten doordringen wat er aan mijn ziel klopt. Dan kan ik besluiten of ik er op in ga of niet.

Nu is het zover. Ik ga de handschoenen opnemen en me richten op de zoektocht naar het leven van het kleine meisje, dat ik ooit was. Tegelijkertijd weet ik, voel ik dat dat niet makkelijk zal zijn. Iets wat ik zolang geleden onder het vloerkleed heb weggestopt, ontkend heb, komt niet zomaar tevoorschijn. Dat komt niet in hapklare brokken, ongeschonden onder het stof vandaan, in de hoop dat de plaatjes en de herinneringen zich zonder slag of stoot vertonen. Ik voorzie een worsteling, waarin uitstelgedrag 'vanwege te lang geleden' me het alibi geven om de laptop dicht te slaan. Moedeloosheid en de vraag: hoe zinvol is deze expeditie? zouden ertoe kunnen leiden om die niet meer te openen. En toch wil ik mezelf minstens de kans geven om het te proberen en te zien wat het resultaat zal zijn.

Vele malen ben ik op Bali geweest. Met familie, met vriend(inn)en en lotgenoten, en altijd voelde het vertrouwd en bekend. Een soort thuishomen. Hier valt de zwaarte van me af die Sumatra bij me oproept. Hier kan ik dartelen en van het tropen leven genieten. Op Sumatra sleep ik iets mee. Het Tobameer is de enige plek die me dat basisgevoel van lichtheid kan geven. Ik heb goede herinneringen aan vakanties daar. Er is een foto waarop ik als tweejarige met mijn vader in een kano zit. Ik voorin, hij peddelt ons verder. Deze afbeelding ontroert me. Zo kan Sumatra ook zijn. Zonder gevaar.

Door mijn zoektocht naar dat wat in mijn leven verloren is geraakt, ben ik vaak verhuisd en heb ik veel wereldreizen gemaakt. Het verlangen naar eenheid en rust in mijzelf heeft tot menige onderneming geleid. Ik meende altijd dat mijn streven tot bijeengeharkt zijn te maken zou hebben met de onverenigbaarheid van oost en west. Dat zal ook vast wel zo zijn, maar aan de belangrijkste bron kwam ik niet toe: die van het vloerkleed. Dat daar een schat onder zou kunnen liggen die me verder zou kunnen helpen, kwam geen moment in me op. Een kleed is om overheen te lopen. Bij de grote schoonmaak til je het op. Wie doet dat nog? Ik niet, nooit gedaan trouwens.

Het plan om een paar maanden naar Bali te gaan heeft een

redelijk lange aanloop gehad. In 2020 was ik er nog geweest met een vriend. We hebben toen in Ubud gelogeed, wat me eigenlijk niet beviel. In de loop van de tijd is ook die plaats met alle uitwassen van het toerisme besmet geraakt. Starbucks, MacDonalds, Kentucky Fried Chicken en nog meer commerciële wansmaak hebben de plaatselijke charme aangetast. Rijstvelden zijn teruggedrongen, alle mogelijke accommodaties zijn daarvoor in de plaats gekomen.

Het landen op Bali en daarna direct de sfeer van harmonie proeven, die dit eiland volgens mij uitstraalt, hebben hun uitwerking gehad. Ik wilde daar een poosje op één plaats zitten. Op een plek niet ver van het strand waar ik in alle rust van het tropenleven zou kunnen genieten en de herinneringen zou kunnen noteren. Waar ik alle gelegenheid zou hebben om de achtergebleven stukjes naar boven te laten komen. Nog steeds bleef het kleed op zijn plaats.

Na enig zoeken met behulp van een klein reisbureau dat zich vooral op Azië toelegt, beviel me een huis dat mij via beeld werd getoond en voorzien is van een zwembad het beste. En toen ging het de goede kant op. Ik deed mezelf een businessclass vliegticket cadeau en een trip naar Singapore om daar een vriendin te ontmoeten.

Op 13 januari 2024 vertrok ik van Schiphol, uitgezwaaid door mijn kinderen. Er is een foto gemaakt, waarop ik met de handbagage en mijn stok naar de paspoortcontrole loop. In mijn verbeelding loopt het kleine meisje naast mij. Samen gaan we het avontuur tegemoet. Wie is dit meisje? Welke relatie hebben wij? Hebben we elkaar eerder ontmoet? Wat gaan we samen doen? Onwetend van alles wat er zal gebeuren stappen we hand in hand en op elkaar vertrouwend de wijde wereld in.

Aanvankelijk had ik als titel alleen 'Bali' staan. Door de meditatie kwam ik ertoe om dit eiland met Sumatra te verbinden. Het werd me helder dat ik niet zomaar naar Bali wilde. Het zou me de kans geven om het duistere en het lichte met elkaar te laten kennis maken. Nu luidt de titel 'Het verdriet om Sumatra'. Bali is het vehikel waarop ik in een soort neutraliteit de gebeurtenissen kan noteren.

Het vloerkleed kwam in beweging. Het begon scheef te liggen. Weer een stapje verder ervoer ik de eerste vijf jaar van mijn bestaan in het leven zoals ik dat nu in mijn tijdelijke huis realiseer. Ik werd

me ervan bewust hoe mijn ouders hier als een soort Jip en Janneke aan hun tropen verblijf begonnen, in 1935. Gloednieuw uit Nederland, in de binnenlanden van Sumatra gestationeerd, zullen zij hun jeugdig elan hebben moeten inzetten om in dit land hun weg te vinden.

Wordt het een ode aan de eerste vijf jaar van mijn tropenleven (op Bali onder het vloerkleed vandaan gehaald en vormgegeven)? Of eigenlijk onderhuids een elegie aan de vijf daarop volgende jaren in oorlogsgeweld (op Sumatra), die de eerste vijf jaar verdampt hebben? Met andere woorden: kan ik aan de tragedie van de opgelopen trauma's ontkomen? Kan ik frank en vrij over het paradijs schrijven?

Als ik probeer een rode draad door mijn leven te zien, begint deze bij het dartele kind dat vitaal, creatief, nieuwsgierig, soepel en verbonden met zichzelf snuffelend de wereld wil ontdekken. Na vijf jaar wordt haar dagelijkse tocht door een oorlog afgesneden. Alles is haar uit handen geslagen. Er blijft haar niets anders te doen dan de verbeelding te gebruiken. Dat is niet voldoende. Ze stagneert in haar lichamelijke en geestelijke ontwikkeling. In beide gevallen door gebrek aan voeding, zowel geestelijk als lichamenlijk. De volwassen vrouw van nu heeft ervaren dat zwijgen over haar geschiedenis vaak het beste antwoord is. Want waar de grenzen van taal bereikt zijn, blijkt dat de meest creatieve oplossing.

Zondag 14 januari 2024 ben ik hier op Bali aangekomen. Het is vandaag 18 januari 2024. Vier dagen later. Toen ik bij het door mij gehuurde huis arriveerde, raakte ik in paniek. Wat doe ik mezelf aan? Weer helemaal alleen de weg vinden? Niemand om tegen aan te koesteren? Een herkenbaar gevoel. Hetzelfde als toen ik voor het eerst van mijn leven in Nederland arriveerde. Ook toen kon ik geen kant op en stond ik aan de grond genageld. In beide situaties was er niemand om me bij de hand te nemen. Eigen benenwerk.

Ik liep als een zombie rond. Ik had een op zich comfortabele reis achter de rug, voor mij echter slopend. Weinig tot niet geslapen, ondanks het bed van de businessclass, met als resultaat, dat ik hier wankelend rondliep en alles te zwaar en te ingewikkeld vond. Ik

werd met een glas ranja welkom geheten. Vervolgens werd mij het huis getoond en de toegang tot de verbindingspoort naar het strand, een eindeloze wandeling in mijn beleving. Later blijkt dat het twee minuten lopen is!

Weer volgde er een slapeloze nacht. Ik realiseerde me dat ik een kampervaring had ondergaan. Ook toen viel ik in een waakzame duisternis zolang me niet duidelijk was wat er aan de hand was. Zondagavond bij de eerste *bintang* aan het strand van Sanur, zag ik een beetje waar ik was. De bintang heeft me opgekikkerd of de sfeer die er heerste. Rustig spelende mensen in de zee, zittend op het strand en op de terrassen. Op de een of andere manier hoorde ik erbij en tegelijkertijd was ik de toeschouwer die me liet troosten door deze impressionistische beelden.

Weer een slechte nacht. Fantomen die me erop wezen dat ik een illusie had geschapen. Ik had dit huis gehoord in de veronderstelling dat ik nu met mijn herinneringen aan de slag kon gaan. En dat ik voor mezelf een mogelijkheid had gecreëerd om het bekende Indische leven te ervaren. De twijfel sloeg aan alle kanten toe. Hoe zo? Het tropen leven? Het vooroorlogse en het leven gedurende twee oorlogen (Tweede Wereldoorlog en de onafhankelijkheidsstrijd van de Indonesiërs ofwel de Bersiap) boden mij weinig houvast met betrekking tot die vorm van bestaan. Wat bedoelde ik? Wat zocht ik behalve mezelf in de context van mijn kinderherinneringen? Zo sukkelde ik de nacht door. Ik zou een graf gaan delven. Toen begon de omvang van deze onderneming tot me door te dringen met daarbij de vraag of het zou lukken? Tenslotte was alles lang geleden en altijd verdonkeremaand.

De volgende morgen bleek dat alle patronen van de oefeningen en de taiji's waren gewist. Ik kon me geen beweging herinneren. De zombie zegevierde. Verbijsterd observeerde ik de gebeurtenissen. Waar was ik gebleven? Was ik veranderd in een verward oud mens dat zulke expedities niet moet ondernemen? Of was het misschien juist wel om de ware persoon te ontdekken, die nu krakkemikkig tevoorschijn kwam?

Ik merkte, dat ik worstelde met de opdracht die ik mezelf gegeven had. De eerste vijf jaar van mijn leven verbinden met dat wat

daarop volgt, terwijl ik die tijd juist met opzet gewist had. Ik herinner me nauwelijks iets van die periode. Flarden. Stukjes legpuzzel. Fotofragmenten. Verhalen van mijn ouders. Informatie via reizen. Dat wat bij therapieën naar boven is gekomen. Als ik mijn ogen sluit, zie ik groene beelden van de weelderige plantengroei en spiegelen-de wateroppervlakken van sawa's, gekleurde mensen en lachende gezichten. Weinig verbale informatie ook niet van mezelf. Op basis waarvan kan ik de eerste vijf jaar beschrijven? Moet ik Pippi Langkous volgen die in zulke situaties zichzelf oppept met de woorden: 'Ik heb het nog nooit gedaan, ik denk dat ik het wel kan'. Het is ook het uitgangspunt van mijn overleving. Dat had ik ook nog nooit onder handen gehad en zie: ik ben eruit en nog steeds aanwezig.

Moedig ging ik dinsdag naar de BNI om uit de ATM geld los te peuteren. Een medewerker van de bank hielp me op mijn verzoek. Daarna door naar de pasar. Met een papaja, jeruk nipis, ramboetan en mangistan toog ik naar huis, en ook nog met een paar kleine rijsthapjes voor de lunch.

Zo dat had ik toch maar gepresteerd. Zou ik de berg aan het bestijgen zijn? De juiste bewegingen van de oefeningen en de drie vormen van taiji komen terug (de gewone, die met het zwaard en die met de waaier). Tot mijn geruststelling. Alleen bij die van het zwaard taste ik in het duister. Nog onderweg? De oorzaak hiervan is wellicht het gebruik van mijn bergstok in plaats van mijn zwaard, dat ik thuis had gelaten vanwege het gewicht en het onhandige formaat. Misschien komt ook dat weer boven en waarom ook niet?

Op woensdag 16 januari heb ik via de receptie een masseuse besteld. Ze heeft veel goeds gedaan. Al ruim een jaar heb ik meer dan last van een ontstoken achillespees. Ze zag wat er aan de hand was en ging vakkundig en vaardig aan de slag. Daarna gaan rusten en verder in het zwembad in beweging gebleven. Lunch met het gekochte fruit en tegen 16.30 de bintang en het avondeten. Het valt me op dat er bijna nergens vis op het menu staat, net zo min als nasi goreng. Kayumanis, waar ik tot nu toe vaak ben gaan eten, maakt voor mij vegetarische nasi.

Na de maaltijd ben ik een eind in de richting van het hotel gelopen,

waar een vriend van mij altijd logeert. Vervolgens ben ik tussen de Indonesiërs op de keien van een pier gaan zitten om van de verdwijnende avondzon te genieten. De enige witkop. Het viel op. Met een jong Indonesisch stel naast me, raakte ik in een kort gesprek. Zij willen hun Engels oefenen en ik mijn Bahasa Indonesia. Tot ons vermaak ontstond er een soort Aziatisch Esperanto.

Toen ik ging zitten merkte ik dat men links en rechts een beetje wegschoof. Zo'n witte, wat doet die hier? Waarom gaat die hier zitten? Ik was ineens weer het meisje dat in de kampong waar ik opgroeide tussen de gekleurde kinderen draafde en rende en met hen speelde. Het witte kind van de bestuursambtenaar. Hoe zouden ze tegen me aangekeken hebben? Een enkele foto toont mij tussen hen in. Verbeeld ik het me of zie ik een natuurlijke afstand? Een fysieke afstand is er zeker. Ben ik dan al de toeschouwer, de buitenstaander van een andere cultuur, of wat dan ook? Had ik er last van? Ik weet het niet. Dat ligt wellicht onder een ander tapijt! De zittende witkop op de pier en het spelende witte kind in de kampong vallen samen. Ze staan alleen.

Terug naar huis. Ik merk dat ik steeds meer land en me zekerder voel ook wat de keus van mijn plek betreft. En die van de behuizing. Nee, het is geen hotel met de service van dien. Ik moet nu dagelijks bedenken hoe ik aan mijn kostje kom. Het is goed om dit geworstel mee te maken. Het is goed om al observerend te ontdekken waar mijn wankelmoedigheden zijn gehuisvest en hoe ik daarop reageer. Heb ik daar Indië voor nodig? Kennelijk. De start van mijn leven ligt hier, in dit land. Weliswaar aan de andere kant van de evenaar. Maar toch...

Vandaag, donderdag voor het eerst gaan zwemmen in zee. Nou ja... zwemmen is een groot woord. Als je de zee in loopt, merk je dat je door de heuvelachtige ondergrond eerder geneigd bent om ergens in het water te gaan zitten. De bewegingen van het wateroppervlak omspoelen je en brengen je in een halfslaap. Dat is dus wat ik iedereen zie doen. Het doet me denken aan de baden in Boedapest, waar men ook zo zat met vaak een schaakbord om dat spel met anderen te beoefenen. Een komisch effect.

Ik ben de enige en heb het strand voor mij alleen. Het is wel een

hoop gedoe, badden in het lauwe zeewater. Alsof ik naar het strand in Nederland ga met alle spullen in een rugzak bij me. Handdoek, slip en een hoop *soesah*. Uitzoeken dus of zo'n zeeduk niet eenvoudiger kan, zonder omkleedehannes. Eigenlijk hebben die moslims groot gelijk om gekleed en wel het water in te gaan. Daarna loop je een eindje en je droogt op. Thuis spoel je de boel uit.

Het is zaterdag, 20 januari. Heel warm. Na een regendag, waardoor ik voor het eerst weer eens de tropische regen op het dak hoorde pletteren en die me na de massage van Nyoman tot weinig actie bracht, dacht ik vanmorgen: ik ga met badpak en luchtige Bali-jurk naar het strand om te zwemmen, droog me af en trek de jurk over de lichtelijk gedroogde zwemkleding aan. Leek me een goed compromis. Het kwam er niet van. De dag kreeg ineens een andere invulling. Na een poging bij de receptie om duidelijk te maken hoe weinig prettig, ja zelfs gevaarlijk, de toegang vanaf het strand tot het complex in de avond is, versterkt door de slechte verlichting bij het cijferslot dat de poort moet openen, besloot ik eerst naar de pasar te gaan. Het fruit is bijna op. Morgen komt E., een vriendin ook met een Indisch verleden, die hier drie weken zal blijven. Ik wil haar iets kunnen aanbieden.

Ik kom Ketut tegen, degene die dagelijks het huis komt schoonmaken. Ze biedt mij een duozit op haar motor aan. Dan zijn we er sneller. Wat natuurlijk waar is. En daar ga ik achterop bij een Balinese, die mij ziet als degene die alles kan en zo sterk is dat ze alles durft. Papaja, markisa en kleine pisangs. Verrukkelijk. Zij gaat vervolgens in het huis aan de slag en zegt me dat we op die manier in het vervolg samen naar de supermarkt zouden kunnen. Geweldig.

Inmiddels ben ik de entreekaart van mijn visum kwijt. Of hij ligt hier ergens weg te kwijnen of ik heb hem gewoon onderweg met het herschikken van wat dan ook verloren. Vervelend. Bij al mijn reizen is dit me nog nooit overkomen en nu wel. Ik kan me er ook niet druk over maken. Een boete betalen? Het zij zo. Al met al heeft dat gezocht me tijd gekost. Toen rempejek gekocht. Vlakbij aan de straat. Geprobeerd info over mijn daad met betrekking tot het visum en de consequenties ervan te achterhalen. Nergens iets daarover te vinden,

niet in de info van Amy (reisbureau), niet in het Baliboekje van de ANWB... Kennelijk niet van belang. Later blijkt dat een stempel in mijn paspoort de oplossing is!

Hoe de selectie van de onderwerpen in het reisboekje en in het woordenboek plaatsvindt, is een interessante zoektocht. Het woord 'kakkerlak' is in het door Van Dale samengestelde miniwoordenboek van het Indonesisch niet opgenomen! Niet vanuit het Nederlands wel vanuit het Indonesisch. Dan moet je wel eerst het vreemde woord kennen!

Ik voel me ook onbehaaglijk omdat ik merk dat het terughalen van mijn jongste jaren stagneert. Ik probeer via observaties van de kinderen op het strand en in de zee te achterhalen wat hun vitaliteit, levendigheid en autonomie me te zeggen hebben. In het 'nu' heel veel, jaloersmakend zelfs, naar het 'toen' geen bel die rinkelt. Natuurlijk, er verschijnen beelden van het energieke kleine meisje, ik zie mezelf niet. Hoe kom ik bij dat kind? Is de opdracht onmogelijk?

Vrijdag, de regendag, had ik het niet makkelijk. Ik begon me naar te voelen en ik kwam bij de pijn die dit afscheid teweeg brengt. Als ik niet meer in de tropen terug zou komen, snijd ik een deel van mezelf af. Ik verwijder mijn basis. Zet daar een punt achter. Ook al heb ik nu nog een aantal weken te gaan, ieder dag die voorbij is, brengt me dichterbij het eindpunt. Ook al zou ik wat water bij de wijn doen, bijvoorbeeld door nu langer te blijven, het feit ligt daar. Ooit is het onherroepelijk. Mijn lijf staat reizen dan niet meer toe. Is dat het einde van alles? Dan wil ik ook sterven? Zou migratie een mogelijkheid zijn? Zo droom en tob ik de dag door.

Hoe verlamdend door de vochtige hitte het vandaag ook is, dit is mijn land met dit klimaat. Hier is het begonnen. Mensen in Indië geboren, krijgen dezelfde blik in de verte. Een beetje weg van de snelweg kijken, meer zien dan er op dat moment getoond wordt. Zoals een lotgenote zei: 'Ik zie de achterkant ook'. Leg dat maar eens uit! Eigenlijk vind ik dat ik meer in de zee moet vertoeven. Het privé zwembad is wat dat betreft een fikse concurrent. Rustig, ik ga er bloot in, verblijf op een ligstoel, lezend of half slapend, geniet van het niets moeten wat op het strand niet zo makkelijk is en ik ben al thuis. Aan de zeekant is drukte, gedoe met kleren, inpakken, weer